

Delo, 28.03.2012
Matjaž Nahtigal, Gostujoče pero

**Kako do uspešne, ustvarjalne družbe
Alternative kljub vsemu so
Prva naloga je preseči globoko politiziranost slovenskega javnega sektorja**

Sedanji evropski in globalni kontekst potiska vse več evropskih držav in regij v toksično mešanico ostrih varčevalnih ukrepov in protirazvojnih strukturnih reform. Te namesto v stabilnost vodijo v nizko gospodarsko rast ali celo recesijo, čedalje večjo brezposelnost in posledično še večje javnofinančne primanjkljaje. Vendar vse naštetu še ne pomeni, da ne obstajajo kredibilni alternativni pristopi, ki jih je mogoče izvajati tukaj in zdaj.

Za trenutek odmislimo najaktualnejša dejstva: fiskalni pakt je s sprejetim popravkom glede španskega proračunskega primanjkljaja že nasedel, kmalu sledi irski referendum, po Evropi močno odmeva napoved francoskega predsedniškega kandidata po revidiranju fiskalnega pakta. Prav tako odmislimo, da je ostre varčevalne ukrepe precej lažje zapovedovati drugim, kot jih izvajati sam. To dokazujeta Nemčija in Nizozemska kot predstavnici razvitega in domnevno finančno bolj discipliniranega evropskega severa.

Prav tako odmislimo, da so evropski voditelji in evropske institucije tako rekoč vso svojo energijo in vire v letih po krizi usmerili v reševanje velikih evropskih finančnih institucij ter tudi v prikrivanje finančnih prevar na slabo nadzorovanem evropskem finančnem trgu. Pomembno je, da tudi v tem trenutku obstajajo evropske regije in članice, ki se kljub neuravnoteženemu in omejevalnemu evropskemu pristopu uspešno spopadajo s krizo na inovativne, z evropskega in globalnega vidika »heretične« načine.

Namen tega prispevka ni spopad z globalnim neoliberalizmom ali evropskim/nemškim ordoliberalizmom, temveč iskanje alternativnih poti bolj vključujočega in bolj uravnoveženega razvoja. Praktični primeri navdiha so nekatere najnaprednejše evropske regije in države, na primer italijanska Emilia - Romagna z gosto mrežo inovativnih malih in srednje velikih podjetij, Katalonija, južna Danska z delujočim forumom za rast in regionalni razvoj, Finska in še nekatere druge evropske regije ter majhne države.

Teoretični navdih pa pomeni progresivna alternativa, ki želi preseči marksistični zgodovinski determinizem, poenostavljeno keynesijansko deficitarno trošenje in tudi neoklasično prepričanje, da trgi delujejo najbolje, če so prepuščeni samim sebi. Če se je Evropska unija kot celota v krizi podvrgla programu ekonomskega in socialnega fatalizma, nekatere praktične izjeme in teoretični navdih vendarle vlivajo upanje za bolj uravnovežen in bolj vključujoč izhod iz krize.

Primeri navdiha

O praktičnih primerih navdiha vemo v tranzicijskih in posttranzicijskih državah presenetljivo malo in zelo površno, ponavadi poznamo zavajajoča dejstva. Poskusimo podati temeljni oris nekaterih glavnih značilnosti »heretičnih« evropskih regij: uspešno so izšle iz tradicionalne, masovne fordistične proizvodnje. Namesto množice standardiziranih proizvodov, ki zahtevajo rutinsko, nizkokvalificirano delovno silo, so prešli na specializirano proizvodnjo majhnih količin proizvodov z visoko dodano vrednostjo in visoko usposobljeno delovno silo. Ta proizvodnja ne poteka po togih načelih fordistične proizvodnje v velikih tovarnah, temveč v

fleksibilno organizirani mreži malih in srednje velikih podjetij. Ta omogoča višjo stopnjo sodelovanja med zaposlenimi, stalno učenje zaradi spremenjenih vlog in precej bolj spodbuja inovacije kot klasična fordistična proizvodnja.

Za uspešno delovanje takšnih mrež malih in srednje velikih podjetij ni treba, da delujejo zgolj na segmentu visokih tehnologij; prej omenjene regije proizvajajo kvalitetne proizvode tudi na področju srednje zahtevnih tehnologij. Širši družbeni preskok v visokotehnološko družbo je navadno izvedljiv šele, ko večina podjetij in zaposlenih dobro obvlada visokokakovostno proizvodnjo in uvaja inovacije na področju srednje zahtevnih tehnologij in proizvodov.

Ključno za uspešno organiziranje ustvarjalnih, proizvodno uspešnih regij je strateško partnerstvo javnega in zasebnega sektorja. Podporne javne institucije spodbujajo in omogočajo pretok ter izmenjavo informacij, potrebnih veščin, novih tehnologij in podjetniških znanj. Lokalni skladi, mreže lokalnih bank strokovno neodvisno presojujejo in podpirajo nove podjetniške priložnosti in pobude. Koncept tekmovalnega sodelovanja med malimi in srednjimi podjetji daleč presega tradicionalna pravila konkurence.

Visoka stopnja zaupanja med javnim in zasebnim sektorjem, med zaposlenimi in podjetniki ter med različnimi družbenimi skupinami omogoča hitrejši razvoj kolektivnega učenja in sposobnosti za hitrejše inovacije in spremembe.

Alternativni razvojni model za Slovenijo

Nikakršnega dvoma ni, da takšnih alternativnih modelov razvoja nekaterih najnaprednejših evropskih regij ni mogoče preprosto posnemati. Korenine namreč segajo celo v obdobje cehovske proizvodnje in umetnostnih obrti in vse do zapletenega institucionalnega povojnega obdobja. Po drugi strani pa države, kot je Finska kažejo, da se dobro organizirana, na znanju temelječa družba na evropskem obrobju vendarle lahko organizira in ustvarjalno napreduje kljub odsotnosti uspešnih zgodovinskih modelov.

Prva naloga za Slovenijo bi morala biti preseganje globoke politiziranosti slovenskega javnega sektorja. V tem pogledu smo bliže Grčiji kot kakšni skandinavski deželi. Druga pomembna stvar je odprtje javnega prostora za več pobud ter razvojnih idej slovenskega srednjega sloja in samostojnih podjetnikov. Tretja pomembna naloga je preseganje kreditnega krča tudi s pomočjo novih decentraliziranih finančnih institucij in skladov. Ti morajo odločati o podjetniških pobudah po avtonomnih strokovnih kriterijih.

Investicijske priložnosti so odvisne tudi od stopnje prihrankov. Povišana stopnja prihrankov – javnih in zasebnih – je ekonomsko sredstvo, in ne cilj. Cilj so dolgoročne razvojne investicije – javne in zasebne. Pri tem je najpomembnejša podpora novim in majhnim, fleksibilnim in inovativnim podjetjem. Ena megalomanska investicija dvomljivih ekonomskih, razvojnih in okoljskih učinkov kaže bolj na odsotnost kot na artikuliranost celovite razvojne strategije.

Zato potrebujemo novo razvojno in industrijsko politiko, ki bo temeljila predvsem na podpori ter razvoju malih in srednjih podjetij. Mreže malih in srednjih podjetij, ki temeljijo na tekmovalnem sodelovanju, so odpornejše na krize, hkrati pa se v hitro spreminjajočem se okolju in negotovem povpraševanju laže odzivajo na spremembe kot tradicionalne fordistične tovarne. Bolj raznovrstne in bolj uravnotežene lastniške strukture igrajo pomembno vlogo pri bolj inovativnih načinih proizvodnje, sodelovanja in konkurence.

Moderna industrijska politika mora biti decentralizirana – spremljati in artikulirati mora znati pobude od spodaj –, participativna in pluralna. Glede sektorjev gospodarstva mora biti agnostična, tako da ne favorizira posameznih panog ali podjetij. Najboljši način za izogibanje favoriziranju in klientelizmu javnega sektorja sta kompetentnost in transparentnost javnega sektorja, ki gre z roko v roki z dobro organiziranim, dinamičnim zasebnim sektorjem.

Cilj davčne reforme mora biti dvig nacionalnih prihrankov, institucionalna reforma pa mora krepiti povezave med prihranki in realnim sektorjem. Dolgoročno varčevanje mora biti torej oproščeno davkov. Socialdemokratska Švedska je v svojem zlatem obdobju imela eno samo, skoraj 25-odstotno stopnjo davka na dodano vrednost, brez izjem, in eno najbolj regresivnih davčnih ureditev, hkrati pa eno najbolj povezovalnih in povezanih družb. Kar se izgubi na strani prihodkovne davčne progresije, je mogoče več kot uspešno nadomestiti na strani odhodkovne redistribucije, če imamo celovito razvojno strategijo. Temeljna razvojna socialna politika je podpora načinom vseživljenjskega izobraževanja.

Šmarna gora ali Mount Everest?

Celovita alternativna razvojna strategija lahko predstavlja Šmarno goro ali pa Mount Everest. Odvisno od tega, ali bo neodvisni srednji sloj, ta resnični potencialni nosilec celovitega razvoja, še naprej čakal na evropske ali nacionalne elite ali pa se bo samoorganiziral in bolje izrazil svoja pričakovanja, interese in razvojne pobude. Okno priložnosti se namreč utegne kmalu zapreti. Široka razvojna zaveznitva avtonomne civilne družbe, različnih združenj in gibanj ter resničnemu razvoju naklonjenih strank lahko sedanjo družbeno stagnacijo temeljito presežejo.